

Jiří Zeman: Padesát let pobočky Jazykovědného sdružení v Hradci Králové (1965–2015). Ústí nad Orlicí: Oftis, 2015. 120 s.

U příležitosti 50. výročí založení královéhradecké pobočky Jazykovědného sdružení vyšla v roce 2015 drobná knížka mapující historické pozadí jejího vzniku a činnosti v uplynulém půlstoletí. Autorem publikace je Jiří Zeman, který se dějinám pobočky Jazykovědného sdružení v Hradci Králové dlouhodobě věnuje, o čemž svědčí i jeho publikační činnost uvedená v závěrečném seznamu použité literatury (za pozornost stojí zejména třicetičtyřstránková příloha 5. ročníku časopisu *Češtinář* s názvem *Třicet let pobočky Jazykovědného sdružení v Hradci Králové* z roku 1995, jejímž spoluautorem a redaktorem byl právě Jiří Zeman).

Hlavní námět knížky *Padesát let pobočky Jazykovědného sdružení v Hradci Králové (1965–2015)* nabízí ze své podstaty pestrou škálu možností kontextuálního uchopení (srov. např. Franc – Kunštát, 2012): z institucionálního hlediska jej lze usouvztažnit s dějinami regionálního vysokého školství či s dějinami Československé akademie věd (ČSAV), z pohledu dějin vědy je vázán k Pražské jazykovědné škole, ale i k vývoji didaktiky českého jazyka, popř. lingvodidaktiky. Jiří Zeman ve své monografii smysluplně upřednostnil rámec vzniku a vývoje pedagogické fakulty v Hradci Králové, s níž byla (a je) východočeská pobočka Jazykovědného sdružení od počátku právně, personálně i svým odborným profilem úzce spjata.

Ustavení Jazykovědného sdružení (JS) jako vědecké výběrové společnosti při VIII. sekci filologicko-literární ČSAV bylo jedním z důsledků překotných změn ve směřování československé jazykovědy po roce 1948, kdy se odborná veřejnost musela vyrovnávat s příchodem i zavržením marxismu, povinným přijetím a glorifikací Stalinových statí o jazyce a jazykovědě a následným hledáním marxistické orientace v lingvistice. Mezinárodně uznávaná Pražská škola a její představitelé se v rámci těchto náhlých zvrátů dostávali opakovaně na pranýř a ukončení činnosti Pražského lingvistického kroužku (PLK) ve stávající podobě se stalo nevyhnutelným. Bohuslav Havránek, první muž československé poválečné lingvistiky, který byl zároveň jedním z čelných představitelů Pražské školy, dosáhl alespoň toho, že PLK nebyl zrušen bez náhrady, i když činnost jeho nástupnických organizací, kromě JS ještě Kruhu moderních filologů, byla vymezena velmi úzkými mantinely. Havránkova iniciativa byla v tomto směru posvěcena z vyšších míst i díky dobové snaze soustředit vědeckou činnost v Akademii věd, zatímco vysokým školám měla být ponechána činnost (ryze) pedagogická.¹ Schválení organizačního řádu JS ministerstvem vnitra (a tedy legální zahájení činnosti JS) se nicméně táhlo více než dva roky a došlo k němu až v roce 1956.

Oficiálně byl PLK sloučen se Společností pro slovanský jazykozpyt a pod společným názvem Jazykovědné sdružení začleněn do struktur ČSAV. Odnož PLK, která se věnovala neslovanské filologii (a neslovanské literární vědě), se stala součástí Kruhu moderních filologů, jenž byl rovněž přiřazen k vědeckým výběrovým společnostem

¹ Tuto koncepci směřování československých vysokých škol se však nikdy nepodařilo uplatnit, byť mezi jednotlivými obory existovaly velké rozdíly; srov. např. Petráň (2015).

ČSAV.² K těm dále patřily např. Československá společnost orientalistická (dříve Společnost nového Orientu), Jednota klasických filologů (původně Jednota českých filologů) či Literárněvědná společnost (bývalá Literárně historická společnost).

Publikace Jiřího Zemana se v tomto kontextu zařadila po bok nevelkého množství knižních zpracování dějin vědeckých společností působících při ČSAV,³ byť reflektuje pouze jednu její pobočku. Dějiny regionálních poboček těchto společností jsou zpracovávány jen výjimečně (viz např. Krejčí, 2005), přičemž důvodem může být i nedostatek relevantních dochovaných písemností.

Jiří Zeman, jak sám uvádí, k dispozici archivní materiály pro svou práci měl, avšak bohužel ani v úvodu, ani v závěrečném seznamu literatury není specifikováno, odkud použité prameny pocházejí. Pramenná a literární základna (a to včetně té její části, která je v úvodních, resp. shrnujících partiích publikace přiznána) není k textu ani k jednotlivým položkám obrazové přílohy nikterak vztahována. Poznámkový a citační aparát v knize zcela chybí. Lze se tak pouze dohadovat, zda jsou tyto materiálové zdroje součástí fondů Archivu Univerzity Hradec Králové, Státního okresního archivu Hradec Králové, Masarykova ústavu a Archivu Akademie věd ČR (dále MÚA AV ČR), soukromého archivu některého z členů královéhradecké pobočky JS (kromě Ludmily Rejmánkové a samotného autora knihy, kteří jsou v úvodu jako jediní vedle dalších neurčených původců explicitně jmenováni) či zda jde o dosud oficiálnímu archivnímu zařízení nepředaný interní archiv pobočky JS v Hradci Králové.

Jako nejpravděpodobnější se s ohledem na zaměření zvažovaných archivních institucí jeví varianta MÚA AV ČR, kde jsou ve fondech VIII. sekce filologicko-literární, Vědeckého kolegia jazykovědy a Komise Presidia ČSAV pro organizaci vědeckých společností při ČSAV uloženy písemnosti týkající se jednání o vzniku JS, finančního zabezpečení činnosti JS, dále ne vždy kompletní zprávy o činnosti (včetně činnosti poboček), přehledy přednášek (včetně těch odehrávajících se v pobočkách) apod. v letech 1953–1990. Nepochybně zde velkou roli musel sehrát i interní archiv královéhradecké pobočky JS, neboť materiál dokládající skutečnosti po roce 1990 se v žádném českém archivu dosud nenachází.

Knižka Jiřího Zemana obsahuje 41 stran textu o dějinách a činnosti instituce, doplněných dalšími 32 stranami podrobných životopisných medailonků všech dosavadních předsedů královéhradecké pobočky JS a dalších dvou významných členů jejího výboru. Poté následuje řada hodnotných příloh: kompletní seznam přednášek proslovených v královéhradecké pobočce JS, složení výborů královéhradecké pobočky, soupis tezí přednášek otištěných v časopisu *Jazykovědné aktuality*, soupis textů a tezí přednášek otištěných v časopisu *Češtinář* a 9 obrazových příloh, příhodně dokreslujících aktivity popisované instituce.

² Podrobněji viz např. Čepek (1968), Čmejrková – Hoffmannová (2010), Dvořáčková (2011), Popel (1969), Vachek (1993).

³ Srov. např. Hanč (1966), Bláha – Tomko (1987): dějiny Československé společnosti chemické; Veselý (1962), Pátý (1987), Dolejší – Rákosník (2012): dějiny Jednoty československých matematiků a fyziků; Smrčka (2011): dějiny Národopisné společnosti československé.

Vlastní text má logickou strukturu. Nejprve je stručně pojednáno o Jazykovědném sdružení jako celku, následuje exkurz do historie vzdělávání (budoucích) učitelů v Hradci Králové, vrcholící založením tamější pedagogické fakulty v roce 1964 a vzápětí též východočeské pobočky JS při této fakultě. Jak autor na s. 14 zdůrazňuje, na hradecké pedagogické fakultě působila v šedesátých letech celá řada lingvistů, literárních vědců i dalších osobností se zájmem o slovanskou filologii (bylo to dáno mj. tím, že na nově ustavenou fakultu přešla početná skupina vyučujících ze zrušených pedagogických institutů v Hradci Králové a v Pardubicích), což působení JS poskytovalo příhodné a produktivní prostředí. Ustavení hradecké pobočky právě v polovině šedesátých let, stejně tak i dalších tří poboček v krátké době předtím (1963 v Olomouci, 1964 v Plzni a v Ostravě) však souviselo i s tím, že období politického uvolnění nastoupivší na přelomu padesátých a šedesátých let s sebou přinášelo jednak zvýšenou péči o regionální vysoké školství, jednak vracející se přesvědčení rozhodujících politických míst, že věda na vysoké školy patří.⁴

Po dvou úvodních částech zabírajících se vznikem JS a vzděláváním učitelů v Hradci Králové následují kapitoly chronologicky nastiňující institucionální zázemí, personální obsazení a činnost hradecké pobočky JS. Je přitom zajímavé sledovat, jak střídání období, kdy jsou aktivity pobočky (dané převážně pořádáním odborných přednášek) na vzestupu a kdy v útlumu, věrně kopíruje vývoj české/československé lingvistiky v popisované době. Náplň zdejších přednášek byla často orientována na seznamování se s novými proudy v lingvistice, zároveň je zde však zřejmé akcentování metodiky vyučování jazyků, což souviselo a souvisí s tradicí a aktuální potřebou hradeckého vzdělávání učitelů. V Hradci se tak v rámci tohoto oboru uskutečňovaly i specializované přednášky, jejichž tématům nebyla v jiných pobočkách věnována pozornost, např. o interlingvistice (viz s. 21). Nezřídka se v návaznosti na své didaktické zaměření stávali členové hradecké pobočky JS (spolu)autory učebnic pro základní školy a příslušných metodických příruček (viz s. 23). Velký prostor vždy dostávala v pravidelných bězích přednášek i ve zdejší vysokoškolské výuce také problematika onomastická a dialektologická, jež je vázána právě na regionální výzkum. Významněji se prosazovala také oblast gramatiky především díky spolupráci členů hradeckého JS na velkých akademických mluvnicích Ústavu pro jazyk český (s. 43 a 76).

Nepochybně pozoruhodné by bylo srovnání dotčených charakteristik hradecké pobočky s ostatními pobočkami JS, v čem a proč se jejich činnost shoduje a liší. Jako materiálová základna by v této fázi dobře posloužily nejen interní archivy jednotlivých poboček, ale i již zmíněné fondy MÚA AV ČR, které určité, i když nesoustavné informace v tomto ohledu poskytují.

Publikace Jiřího Zemana je jistě cenným příspěvkem k dějinám Jazykovědného sdružení i královéhradeckého (nejen) vysokého školství. Zachycuje institucionální, personální a vědecký kontext dějin východočeské pobočky JS, stejně tak i její vztah

⁴ Pro úplnost je třeba dodat, že vůbec první pobočka JS – v Brně – vznikla již necelé dva měsíce poté, co bylo JS v Praze oficiálně zřízeno.

k pražské základně. Ilustrativně dokladuje poválečný vývoj, předpoklady a možnosti regionálního lingvistického bádání od šedesátých let po současnost. A v neposlední řadě implicitně dokresluje povahu vědeckých vazeb Pražského lingvistického kroužku a jeho akademického právního nástupce.

LITERATURA

- BLÁHA, K. – TOMKO, J. (1987): *Československá společnost chemická při ČSAV, Slovenská chemická spoločnosť pri SAV: 1976–1985*. Praha: Academia.
- ČEPEK, L. (1968): Vědecké společnosti v roce 1967. *Věstník Československé akademie věd*, 77 (3), s. 276–278.
- ČMEJRKOVÁ, S. – HOFFMANNOVÁ, J. (2010): Jazykovědné sdružení České republiky. *13. Ročenka Kruhu moderních filologů: Moderní filologie na prahu třetího tisíciletí*, s. 41–43.
- DOLEJŠÍ, J. – RAKOSNÍK, J. (ed.) (2012): *Jednota českých matematiků a fyziků ve 150. roce aktivního života*. Praha: Jednota českých matematiků a fyziků.
- DVOŘÁČKOVÁ, V. (2011): *Osudy Ústavu pro jazyk český*. Praha: Ústav pro jazyk český AV ČR, v. v. i., s. 84.
- FRANC, M. – KUNŠTÁT, M. (2012): Jak psát dějiny Akademie věd? *Práce z dějin Akademie věd*, 4, s. 141–162.
- HANČ, O. (1966): *100 let Československé společnosti chemické, její dějiny a vývoj 1866–1966*. Praha: Academia.
- KREJČÍ, V. (2005): Čtyřicet let Československé (České) pedagogické společnosti a její pobočky v Ostravě. *Pedagogická orientace*, 4, s. 62–67.
- PÁTÝ, L. (ed.) (1987): *Jubilejní almanach Jednoty čs. matematiků a fyziků 1862–1987*. Praha: Jednota československých matematiků a fyziků.
- PETRÁŇ, J. (2015): *Filozofové dělají revoluci*. Praha: Karolinum.
- POPEL, M. (1969): Vědecké společnosti při ČSAV v roce 1968. *Věstník Československé akademie věd*, 78 (6), s. 589–595.
- SMRČKA, V. (2011): *Dějiny psané národopisem*. Praha: Česká národopisná společnost.
- VACHEK, J. (1993): *Prolegomena k dějinám Pražské školy jazykovědné*. Praha: H&H.
- VESELÝ, F. (1962): *100 let Jednoty československých matematiků a fyziků*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství.

Věra Dvořáčková

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i.
Gabčíkova 2362/10, 182 00 Praha 8
<dvorackova@mua.cas.cz>